

Випуск 1

РАДНИК для Рад ВПО

2025

ЗМІСТ

<u>Розділ 1. Особливості та основні етапи проведення оцінки потреб ВПО в громадах</u>	2
<u>Правові підстави для оцінки потреб ВПО</u>	2
<u>Основні завдання оцінки потреб ВПО</u>	2
<u>5 причин, чому Радам ВПО варто долучатися до оцінки потреб</u>	3
<u>Організація оцінки потреб ВПО</u>	4
<u>Етапи оцінки потреб ВПО</u>	4
<u>Розділ 2. Застосування гендерно чутливого підходу при розробці місцевих цільових програм</u>	11
<u>Законодавча база й концепція рівності</u>	11
<u>Правозахисні та людиноорієнтовані підходи до управління</u>	14
<u>Врахування цільової аудиторії як основний критерій гендерно чутливих політик і практик</u>	17
<u>Гендерно чутливий підхід до розробки місцевих цільових програм</u>	18
<u>Основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків</u>	19
<u>Комплексність і ефективність гендерної політики</u>	20
<u>Гендерний аналіз: збір даних, виявлення прогалин та врахування в місцевих програмах</u>	21
<u>Корисні матеріали на тему гендерно інклюзивного відновлення</u>	22
<u>Розділ 3. Основні етапи розробки та впровадження місцевих цільових програм підтримки ВПО</u>	23
<u>Правові засади</u>	23
<u>Повноваження Рад ВПО</u>	23
<u>Типи програм підтримки ВПО</u>	24
<u>Приклади програм</u>	24
<u>Підготовка та етапи розробки програми</u>	26
<u>Ключові етапи розробки програми</u>	27
<u>Планування реалізації програми</u>	29
<u>Моніторинг та оцінка</u>	30
<u>Виклики для Рад ВПО</u>	30
<u>Як можна розв'язати проблеми переселенців?</u>	30

Посібник складений Благодійною організацією «Благодійний фонд “Стабілізуєш Сервісез”» у межах проєкту «Підтримка спроможності державних установ та місцевих громад у зміцненні системи соціального захисту в Україні», що втілюється за підтримки Агентства ООН у справах біженців в Україні (УВКБ ООН).

РОЗДІЛ 1.

Особливості та основні етапи оцінки потреб ВПО у громадах

Оцінка потреб — це збір, узагальнення та аналіз інформації про становище й життєві обставини ВПО для визначення потреб, їх видів і обсягів¹.

Мета оцінки потреб ВПО — визначити види та обсяги потреб переселенок та переселенців для ефективного планування політики та надання допомоги.

¹Згідно з *Методичними рекомендаціями щодо проведення оцінювання потреб внутрішньо переміщених осіб на місцевому рівні громади*.

Правові підстави для оцінки потреб ВПО

- Оцінку потреб ВПО передбачено [Стратегією державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року](#).
- [Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України №288 від 13 вересня 2024 року](#) затверджено Методичні рекомендації щодо проведення оцінювання потреб внутрішньо переміщених осіб на місцевому рівні.

Результати оцінки потреб — підґрунтя для розробки рішень, що мають базуватись на даних, а не на припущеннях.

Основні завдання оцінки потреб ВПО

- **Оцінка ефективності та достатності поточної допомоги** для ВПО у громаді.
- **Вчасність реагування на внутрішнє переміщення та зміну потреб**, зокрема вразливих категорій серед ВПО.
- **Виявлення ключових бар'єрів на шляху отримання допомоги та прогалин у задоволенні потреб ВПО.**
- **Розробка програми підтримки ВПО з урахуванням потреб та масштабів.**
- **Сприяння адаптації та інтеграції ВПО у громади.**

Важливо, щоб за результатами оцінки потреб було внесено зміни до поточних програм або розроблено нові програми підтримки переселенців.

5 причин, чому Радам ВПО варто долучатися до оцінки потреб

1. Глибше розуміння ситуації

Оцінка потреб дає змогу бачити проблеми спільноти зсередини — зокрема ті, що залишаються невидимими для зовнішніх спостерігачів. Такий підхід забезпечує повніше й точніше розуміння ситуації.

2. Формування пріоритетів

Участь у оцінці потреб допомагає виявити найбільш критичні проблеми та сформувані пріоритети для подальших дій, аби ефективно спрямувати ресурси туди, де допомога справді найпотрібніша.

3. Інструмент для адвокації

Ради можуть використовувати результати оцінки для напрацювання пропозицій та рекомендацій щодо рішень на місцевому й національному рівнях. Завдяки отриманим даним Ради ВПО можуть чітко показати реальні потреби й аргументовано доводити важливість виділення ресурсів на ті потреби, які хвилюють людей.

4. Зміцнення довіри та залучення ВПО

Коли переселенки та переселенці бачать, що Рада ВПО досліджує їхні потреби, збирає та аналізує дані, щоб зрозуміти їхнє становище й труднощі, вони починають відчувати, що їхні проблеми не залишаються поза увагою. Коли результати досліджень трансформуються у зміни місцевих програм, довіра до Ради ВПО зростає.

5. Розробка програм на основі даних, а не припущень

Замість орієнтуватися на загальні припущення чи стереотипи, Рада ВПО керується конкретними даними: скільки людей потребує житла серед тих, хто шукає роботу, хто потребує медичної допомоги для дітей, які не відвідують навчальні заклади.

Такі дані дозволяють створювати цільові програми підтримки, які справді відповідають потребам ВПО.

Приклад такої програми — [«Програма інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Олександрівській територіальній громаді на 2024–2025 роки»](#).

Наприклад, якщо дослідження показує, що в певній громаді бракує можливостей для перекваліфікації, Рада ВПО може ініціювати спрямування ресурсів саме на розробку

тренінгів чи освітніх програм. Якщо ж на порядку денному стоїть доступ до психологічної підтримки, можна рекомендувати владі організувати групи допомоги чи консультації з фахівцями.

Організація оцінки потреб ВПО

Перш за все важливо ініціювати запровадження системної оцінки потреб ВПО на рівні громади. Рада ВПО може ініціювати розробку й прийняття відповідного порядку на основі [Методичних рекомендацій](#).

У власному порядку громада визначає:

- **структурний підрозділ**, відповідальний за організацію процесу (наприклад, управління соцзахисту або відділ з питань ВПО),
- **періодичність оцінки** (наприклад, щопівроку або щороку),
- **строки та способи проведення опитування** (паперові чи електронні анкети, телефонні або онлайн-інтерв'ю, фокус-групи тощо),
- **зміст анкети** (перелік запитань, які допоможуть отримати релевантну та практично цінну інформацію).

Етапи оцінки потреб ВПО

1. Створення команди

Перший крок — формування команди людей, які володіють необхідними навичками та досвідом. Команда може складатися з представників і представниць Ради ВПО, соціальних працівників і працівниць, експертів та експерток із соціальних досліджень та аналітиків чи аналітикинь. Усі мають розуміти мету оцінки та свою роль у процесі, щоб забезпечити злагоджену роботу.

Залучення партнерів до оцінки потреб ВПО значно прискорює дослідження і робить його якіснішим завдяки розподілу обов'язків і використанню додаткових ресурсів. Партнерами можуть бути як організації, що вже працюють з ВПО, так і незалежні експерти. Вони можуть допомогти зі збором даних, наданням необхідних ресурсів або ж підтримкою на рівні комунікацій з владою та громадою. Особливо цінна участь профільних спеціалістів та спеціалісто у царинах соціології та аналітики. Їхні **знання та досвід допоможуть оптимізувати всі етапи дослідження** — від планування до фінальної обробки результатів.

Наприклад, **соціологи** можуть розрахувати вибіркову сукупність, щоб отримані дані були репрезентативними. **Аналітики** можуть допомогти створити інструменти для збору даних (анкети та опитувальні форми), а також організувати обробку великих масивів інформації, особливо важливу для точного аналізу.

Шукайте допомогу в органах влади, громадських організаціях, благодійних фондах! Залучіть аналітичні та дослідницькі центри, заклади вищої освіти. **Співпраця з партнерами та залучення експертів підвищують ефективність** процесу і дають змогу отримати надійніші дані, на основі яких можна розробляти справді ефективні програми підтримки ВПО.

2. Формулювання завдань

Визначте конкретні завдання, які стоять перед командою:

- Виявлення найгостріших потреб ВПО
- Аналіз ресурсів громади
- Збір даних про працевлаштування чи фінансове становище ВПО.

Чітке формулювання цілей допомагає сфокусувати дослідження саме на важливих аспектах.

3. Вибір методології

Вибір методології оцінки потреб визначає інструменти та підходи, які використовуватиме команда. Це може бути анкетування, інтерв'ю, фокус-групи, аналіз документів, спостереження.

Методи збору інформації

Опитування

Опитування — кількісний метод збору даних, який дає змогу зібрати репрезентативну або найточнішу інформацію про переселенські потреби. Виділяють дві основні форми опитування: анкетування й інтерв'ювання.

Критерій	Анкетування	Інтерв'ювання
Тип методу	Кількісний метод, респонденти заповнюють анкету самостійно	Кількісний метод, відповіді збирає спеціально навчений інтерв'юер
Формати	Онлайн (месенджери, сайти, застосунки), офлайн (роздруковані анкети в установах та організаціях)	Особисті або телефонні інтерв'ю

Переваги	● Нижча вартість (не потребує інтерв'юера) ● Швидкість обробки онлайн-даних ● Простота масштабування	● Повнота відповідей, менше пропусків ● Швидкий збір даних ● Краще охоплення цільової групи
Недоліки	● Низька заповнюваність ● Триваліший збір даних ● Упередженість (анкету заповнюють не всі категорії)	● Вища вартість (оплата праці інтерв'юерів)
Особливості підготовки	Потрібні чіткі інструкції в анкеті (як відповідати, скільки варіантів допустимо, які правила переходу між питаннями)	Інтерв'юери мають проходити навчання, дотримуватися стандартів опитування
Облік вибірки	Може бути нерівномірним через самозаповнення	Можливість дотримання вибірки, але потребує попереднього аналізу (краще доручити соціологам)
Рекомендації щодо вибірки	Важливо знати характеристики цільової групи для інтерпретації результатів	Необхідно мати чітку вибірку за віком, статтю та іншими категоріями, яку формує соціолог/соціологиня

Структура анкети

Анкета для масового опитування має бути структурованою й містити декілька смислових блоків, у кожному з яких буде низка закритих (із варіантами відповідей) та за потреби кілька відкритих запитань (без варіантів відповідей):

- **Вступ.** У цьому розділі потрібно описати мету оцінювання і вказати, хто його проводить. Важливо наголосити на анонімності отриманих даних. Слід надати інструкції щодо заповнення анкет.
- **Основна частина запитань,** які безпосередньо стосуються оцінки потреб.
- **Соціально-демографічний блок** запитань (вік, стать, матеріальне становище, сімейний стан, кількість дітей, зайнятість тощо). Цей блок може бути в різних частинах анкети.
- **Подяка** за надані відповіді.

Правила, яких варто дотримуватися під час розробки анкети:

- Формулюйте питання **зрозуміло** — не використовуйте специфічні терміни й незрозумілі скорочення. Якщо ви вирішили все ж використати специфічні терміни, поясніть їх. Якщо не обійшлися без скорочень — розшифруйте їх.
- Максимально повно **передбачте варіанти відповідей** на запитання, щоб спростити подальшу обробку отриманих результатів.
- Формулюйте питання однозначно: **одне питання має стосуватися одного предмета чи характеристики.** Не питайте, наскільки повною і своєчасною була допомога, бо вона могла бути своєчасною, але неповною.
- Подбайте про **інформаційну безбар'єрність.** Наприклад, в анкеті для людей старшого віку має бути великий шрифт, відповідні інтервали між рядками, контрастність тощо.
- У питаннях, які стосуються оцінки певного явища чи процесу, важливо давати **порівну позитивних і негативних відповідей** (наприклад, «повністю довіряю», «радше довіряю», «радше не довіряю», «взагалі не довіряю»).

Інші методи збору даних

У **якісних дослідженнях** більше значення мають думки учасників інтерв'ю та фокус-груп, їхній особистий досвід. Можна додавати до звіту цитати, які допомагають глибше розкрити досліджувану тему. Прикладами якісного збору даних є:

Глибинне інтерв'ю — структурована розмова з однією людиною на задану тему, яка зазвичай триває 0,5 — 1,5 годин.

Фокусоване групове інтерв'ю (фокус-група) — розмова декількох (6–9) учасників та модератора — людини, яка направляє спілкування в необхідне русло. Тривалість фокус-групи — 2-3 години.

Групова дискусія більшою мірою спонукає людей висловлювати власну думку, доводити свої погляди, пригадувати факти з життя, ділитися ідеями та занепокоєннями.

4. Пошук ресурсів

Пошук ресурсів — важливий етап якісної оцінки потреб ВПО. Команді потрібно забезпечити **доступ до фінансових, технічних і людських ресурсів**, які допоможуть ефективно організувати дослідження. Знадобляться гроші на анкети, на техніку для збору і зберігання даних, а також на оплату праці додаткових спеціалістів — соціологів, аналітиків або тренерів для підготовки інтерв'юерів (якщо не знайшлися партнери, готові це зробити добровільно і безкоштовно).

На цьому етапі важливо також **налагодити співпрацю** з місцевими органами влади, громадськими й міжнародними організаціями, навчальними закладами чи іншими партнерами, які можуть підтримати дослідження. Вони можуть допомогти ресурсами чи надати експертну або логістичну підтримку, що значно полегшить процес. Ефективне залучення ресурсів дозволяє зробити оцінку потреб надійнішою та якіснішою, а результати — достовірнішими.

5. Створення плану реалізації

Рекомендуємо робити план реалістичним і водночас достатньо динамічним, щоб враховувати швидкі зміни потреб під час гуманітарної кризи. Уникайте надто розтягнутого в часі процесу й зосередьтеся на **зборі мінімально необхідних даних**, заглиблюючись у деталі лише за потреби та можливості обробити інформацію, щоб зберегти оперативність і чіткість.

У плані реалізації рекомендуємо чітко прописати **ключові види роботи, терміни, бюджет і відповідальних фахівців**. Це полегшує контроль за виконанням завдань та допомагає ефективніше використовувати ресурси.

6. Збір та аналіз отриманих даних

Збір даних потребує підготовчої роботи:

- підготовку та роздрук анкет (за потреби)
- інструктаж для всіх залучених до збору даних
- встановлення процедур контролю якості
- пілотування інструментарію (тестове опитування кількох ВПО, щоб перевірити зрозумілість, актуальність і повноту питань).

Такий підхід допомагає виявити й виправити потенційні проблеми, перш ніж почати опитування в ширшому масштабі.

Під час збору даних слід **враховувати специфіку роботи з постраждалими**. Психоемоційний стан ВПО може бути нестабільним, вони можуть відчувати тривожність, страх, апатію чи агресію, що ускладнює як збір даних, так і фіксацію їхніх проблем. У цьому процесі особливо важливо виявляти емпатію, розуміння і зберігати спокій у разі емоційних реакцій респондентів.

Варто пам'ятати ще й про **добровільність** участі, **анонімність та конфіденційність** — ці принципи підтримують довіру і відкритість респондентів.

Після збору даних рекомендуємо провести **перевірку якості**, аби переконатися, що всю інформацію зібрано вчасно та повно.

Наприклад, після завершення опитування можна перевірити хоча б 10% анкет для підтвердження факту проведення інтерв'ювання і якості заповнення.

Це можна зробити шляхом особистого контролю, телефонного обдзвону або перевірки правильності заповнених анкет.

Аналіз даних передбачає обробку зібраної інформації, її узагальнення та написання звіту. **Кількісні дані** зазвичай презентуються у вигляді таблиць, діаграм та графіків з описом ключових результатів.

Основні програми для обробки даних:

- OCA (Обробка Соціологічних Анкет)
- SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)

Ці програми дають змогу визначити кількісні характеристики й перевірити взаємозалежність даних (скажімо, кількість дітей шкільного віку в респондентів, молодших від 35 років).

Альтернативи для невеликого обсягу анкет:

- Excel: Зручний для підрахунків у малих вибірках.
- Онлайн-форми: Google Forms, Microsoft Forms, KoboToolbox – прості й доступні

7. Звітування

Звіт після оцінки потреб ВПО — це не просто документ із результатами, але й важливий інструмент для подальших рішень і дій, спрямованих на покращення життя переселенок та переселенців.

Такий звіт має містити не тільки зібрані дані, але й висновки та рекомендації щодо того, як громада може збільшити можливості для ВПО, забезпечити їхню інтеграцію та сприяти вирішенню нагальних проблем.

Рекомендації для написання звіту

1. **Систематизація зібраних даних.** Спершу проаналізуйте всі отримані дані, визначте ключові тенденції, проблеми та можливості. Це допоможе уникнути надмірних деталей і зосередитися на головному.
2. **Напрацювання висновків.** Формулюйте висновки про поточний стан потреб ВПО у громаді, спираючись на результати аналізу. Важливо зазначити, які з цих потреб задовольняються, а які залишаються поза увагою та які саме групи людей вони хвилюють (молодь, люди похилого віку, самотні мами та батьки

тощо). Такі висновки дають змогу побачити загальну картину і зрозуміти подальші пріоритети.

3. **Структурування звіту.** Для зручного подання інформації звіт розділяють на розділи: опис методології, кількість опитаних, аналіз зібраних даних, основні висновки та рекомендації. Чітка структура робить звіт зрозумілим і доступним.
4. **Викладення інформації в доступному форматі.** У звіті можна використати графіки, таблиці й діаграми, які наочно демонструють важливу інформацію та статистичні дані й роблять сприйняття легшим та ефективнішим.

8. Розробка рекомендацій

Рекомендації мають бути **конкретними і спрямованими на вирішення виявлених проблем**. Наприклад, якщо результати показують брак доступу до медицини або працевлаштування, можна рекомендувати створення додаткових програм підтримки, залучення профільних організацій або поліпшення доступу до певних послуг. Висновки та рекомендації потрібно представити на засіданнях Рад ВПО, інших публічних заходах, озвучити перед депутатами. Важливо підготувати короткий виклад основних результатів, який можна буде презентувати ключовим зацікавленим сторонам.

Оцінка потреб ВПО покаже **реальні факти та статистику про потреби переселенок та переселенців**, що допоможе переконати владу та донорів **виділяти кошти** на потрібні програми. Представляючи конкретні потреби, легше залучити додаткові ресурси — від гуманітарної допомоги до техніки, медикаментів, приміщень для проживання або соціальних заходів тощо. Також Рада ВПО може залучити партнерські організації, які спеціалізуються на конкретних напрямках допомоги, — наприклад, медичній підтримці, працевлаштуванні, психологічній допомозі. Це також посилить голос стейкхолдерів, які опікуються питаннями переселенців і переселенок.

РОЗДІЛ 2.

Застосування гендерно чутливого підходу в розробці місцевих цільових програм

Законодавча база й концепція рівності

В Україні створено нормативно-правову основу для гендерної рівності, усунення дискримінації за ознакою статі та забезпечення рівних прав і можливостей для жінок та чоловіків. Один із ключових законодавчих актів на національному рівні в цій царині — [Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків» №2866-IV](#).

Основна мета ухвалення такого закону — досягнути рівного становища жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя шляхом:

- правового забезпечення рівних прав та можливостей;
- усунення дискримінації за ознакою статі;
- застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків.

У 2022 році Україна ратифікувала підписану 2011 року [Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбі з цими явищами № 2319-IX](#), більш відому як Стамбульська конвенція.

У конвенції сказано, що **гендер** — це соціально закріплені ролі, поведінка, діяльність і характерні ознаки, які певне суспільство вважає належними для жінок і чоловіків.

Стать	Гендер
біологічні характеристики людини	соціокультурні ролі та стосунки між чоловіками й жінками
відмінна будова статевих органів, пропорцій тіла, співвідношення хромосом і гормонів	продукт суспільного виховання й освіти
не змінюється без зовнішнього втручання	може змінюватися

Інші важливі визначення:

Гендерні стереотипи — це спрощені стійкі уявлення про «природні» ролі, риси та поведінку жінок і чоловіків, які формуються під впливом традицій, культури, соціальних норм і медіа. Приклади гендерних стереотипів: жінки мусять займатися домом і дітьми, а чоловіки — забезпечувати сім'ю; чоловіки не повинні проявляти емоцій, бо це слабкість; жінки краще підходять для роботи в освіті чи медицині, а чоловіки — у технічних і керівних сферах; жінка на керівній посаді сприймається менш авторитетно, ніж чоловік.

Гендерні окуляри — це здатність помічати факти й прояви гендерної нерівності, сексизму та гендерних стереотипів. Це складова гендерної чутливості.

Гендерний мейнстрімінг — процес оцінки впливу будь-яких запланованих заходів (зокрема законодавчих актів, політик або програм) на життя жінок і чоловіків у всіх сферах і на всіх рівнях. Гендерний мейнстрімінг дає змогу врахувати потреби, інтереси та досвід жінок і чоловіків під час розробки, реалізації, моніторингу й оцінки заходів, програм, політик чи законів у всіх сферах політичного економічного та соціального життя.

Рівні права чоловіків і жінок — це відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі.

Рівні можливості — це однакові умови для реалізації рівних прав — наприклад, права на працевлаштування.

Оцінка гендерного впливу — це процес визначення прямого чи опосередкованого впливу (позитивного, негативного, нейтрального) коротко- й довгострокових наслідків реалізації державної політики на становище різних груп хлопців, дівчат, жінок і чоловіків, який дає змогу своєчасно усунути диспропорції та гендерну нерівність.

Гендерна рівність — рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дають змогу людям обох статей брати однакову участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Досягнення гендерної рівності в суспільстві — це не відбирання влади в чоловіків і передача її жінкам, а рівна участь у процесах прийняття рішень і розподіл ресурсів незалежно від статі, співпраця й партнерство жінок і чоловіків.

Дискримінація — обмеження людини або групи людей у визнанні, реалізації або користуванні своїми правами і свободами, встановленими законом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного й соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мови або за іншими ознаками, які були, є й можуть бути дійсними або припущеними, — за винятком випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету й реалізується належними та необхідними засобами.

Дискримінація за певними ознаками

У законодавстві визначено як поіменовані, так і непоіменовані ознаки. Поіменовані — це стать, раса, колір шкіри, мова, релігія, політичні переконання, національне й соціальне походження, належність до національних меншин, майновий стан, народження. Непоіменовані можуть включати сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність, наявність певних хвороб (скажімо, ВІЛ) тощо.

- **Расова дискримінація (расизм)** — дискримінація за належністю до певної раси.
- **Сексизм** — гендерна дискримінація, яка частіше стосується жінок (харасмент тощо).
- **Ейджизм** — дискримінація за віком.
- **Мовна дискримінація** — як заборона використання певної мови, так і дискримінація за використання іншої мови.
- **Антисемітизм** — дискримінація євреїв за національною ознакою.
- **Ксенофобія** — несприйняття чужої культури, мови, поведінки тощо.

Форми дискримінації

Пряма дискримінація — передбачена законодавством неможливість виконання певних соціальних чи професійних ролей з огляду на певні ознаки чи риси.

Непряма дискримінація (опосередкована) — вплив прямо не прописаних обмежень на певну соціальну групу.

Позитивна дискримінація (позитивні дії) — створення додаткових можливостей для людей із певних груп.

Структурна дискримінація — дискримінація через структуру системи (наприклад, у місцях несвободи, де засуджених дискримінують ті, хто довше відбуває термін ув'язнення).

Тест на дискримінацію

1. Чи далось взяти обмеження у визнанні, реалізації або користуванні певними правами і свободами?
2. Яку захищену ознаку має людина чи група, які зазнали обмеження (наприклад, внутрішня переміщеність)?
3. Чи існує зв'язок між порушенням прав і цією ознакою?
4. Чи можна виправдати обмеження досягненням правомірної, об'єктивної, обґрунтованої мети?

Цей тест можна застосовувати до будь-яких програм, прийнятих на рівні місцевої громади. Завдання Ради з питань ВПО — показати органу місцевого самоврядування, що такі програми мають охоплювати й переселенок із переселенцями, оскільки вони можуть належати до певних ключових груп і потребують допомоги.

Важливо розуміти, що відмінності у ставленні до представників певних соціальних груп — не завжди негативна дискримінація. Коли донорська організація чи держава встановлює певні ознаки незахищеності, які вповноважують їхніх носіїв на додатковий захист, — це позитивна дискримінація (позитивні дії).

Не буде дискримінацією:

- спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування;
- обов'язкова строкова служба для чоловіків, передбачена законом;
- різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом;
- особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їхнього репродуктивного здоров'я.

Правозахисні та людиноорієнтовані підходи до управління

Правозахисний підхід — це стратегія, яка виходить із того, що всі люди мають невід'ємні права й свободи, закріплені міжнародними та національними нормами. Мета цього підходу — забезпечення рівності, справедливості та недискримінації. У сфері гендерної політики цей підхід спрямований на те, щоб жінки й чоловіки мали рівні можливості користуватися своїми правами та реалізовувати свій потенціал.

Складники правозахисного підходу:

Нереалізовані права

- Конституція України гарантує право кожної людини на житло, але ВПО часто не мають доступу до постійного чи тимчасового житла в громаді.
- Програми підтримки існують, однак обмежені ресурсами або не враховують особливих потреб ВПО.

Правовласники та їхні погляди

- Правовласники — переселенці.
Вони часто вважають, що їхні потреби у забезпеченні житлом ігнорують або відсувають на другий план.

Наприклад: багатодітна переселенська сім'я може мати пріоритет у законодавстві, але місцева програма цього не визнає.

Наслідки порушень прав

- Вимушене проживання в непридатних для життя приміщеннях.
- Ризик повернення в тимчасову окупацію через відсутність житла.
- Погіршення здоров'я, психологічна напруга, соціальна ізоляція.

Носії обов'язків та їхні погляди

- Органи місцевого самоврядування, центральні органи влади, державні фонди. Часто місцева влада вважає, що забезпечення житлом ВПО — лише «функція держави» й не використовує свої можливості (наприклад, не передає комунальне майно у фонд тимчасового проживання ВПО).

Причини порушення прав

- Брак фінансування.
- Відсутність спеціальних програм у громадах.
- Стереотип: «ВПО тимчасові, тож не варто інвестувати у їхнє житло».
- Недостатня координація між державними і місцевими органами.

Механізми захисту прав

- Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».
- Постанови КМУ щодо програм пільгового кредитування/оренди житла.
- Можливість адвокації через Ради ВПО, Уповноваженого ВРУ з прав людини, судовий захист.

Можливості для дій

- Адвокація включення ВПО до місцевих програм забезпечення житлом (наприклад, за рахунок комунальної власності, реконструкції будівель).
- Гендерно чутливий підхід: урахування потреб жінок-одиначок, літніх людей, багатодітних сімей, людей з інвалідністю.
- Партнерство з міжнародними організаціями для залучення ресурсів.

Таким чином, правозахисний підхід дозволяє подивитися на проблему житла ВПО системно: **від порушеного права → через причини → до практичних дій для вирішення.**

Людиноорієнтований підхід ставить у центр людину з її баченням, правами та потребами. У рамках цього підходу можна використовувати так званий **метод персонажів**. Він допомагає зрозуміти, для кого створюється програма чи політика, і забезпечити її реальну користь для цільової аудиторії. Особливо ефективний він у роботі з невеликими групами населення — наприклад, коли громада приймає обмежену кількість переселенців і можна знати їх особисто.

Розгляньмо приклад. До органу місцевого самоврядування або Ради з питань ВПО може звернутися переселенка з маленькою дитиною, яка потребує гуманітарної допомоги чи грошової підтримки. На поверхні її потреба — продукти харчування та предмети гігієни. Але за базовою потребою часто стоїть ширша проблема: відсутність можливості працювати через догляд за дитиною.

Рішення може бути різним:

- 1) короткострокове — надання гуманітарної допомоги;

- 2) довгострокове — створення безпечних умов для дитини (садочки, групи продовженого дня, дитячі кімнати на роботі, дистанційна робота), щоб мати могла реалізувати право на зайнятість.

Як бачимо, людиноорієнтований підхід враховує первинні та глибинні потреби людини й допомагає знаходити комплексні рішення.

Основні принципи методу персонажів:

1. Уявити собі персонажів — конкретних людей, для яких розробляється програма: їхні імена, сімейний стан, місце проживання, географію переїзду.
2. Аналізувати професійні й соціальні характеристики вигаданих персонажів: кваліфікацію, можливості працевлаштування, вікові групи та потреби дітей.
3. Враховувати гендерні особливості та демографічні фактори, щоб зрозуміти справжні, а не лише поверхневі потреби.
4. Досліджувати страхи, виклики й розчарування людей (наприклад, страх повторного переміщення, дискримінації чи соціальної ізоляції).

Нижче наведено приклади, як гендерно чутливий підхід може вплинути на управління певною територією.

Приклад 1. Встановлення лавок у громаді

У одній громаді вирішили закупити нові лавки. Оголосили конкурс із великим бюджетом, де переміг підприємець із оригінальним кованим дизайном. Лавки були масивні, з численними гострими елементами, і їх встановили по всьому населеному пункту — біля лікарні, в парках, на дитячих майданчиках.

Спочатку здавалося, що все добре, але незабаром з'ясувалося, що лавки незручні й навіть небезпечні: біля лікарні люди з обмеженою рухливістю не могли самотійно сісти чи встати, на дитячих майданчиках гострі елементи травмували дітей, а в малолюдних місцях лавки навіть украли.

Якби застосували людиноорієнтований підхід, усе було б інакше: лавки біля лікарні зробили б зі зручними сидіннями й поручнями, для дитячих майданчиків обрали б легкі, кольорові й безпечні моделі, а в малолюдних місцях поліпшили б освітлення та безпеку. Ця історія показує, як важливо думати про реальні потреби користувачів іще на етапі проектування.

Приклад 2: Закордонні друкарки

У період великої економічної перебудови в країні, де чоловіки виконували важку фізичну працю, а жінки займалися домашніми справами та вихованням дітей, основою економіки стала інтелектуальна праця. Для розвитку цієї сфери потрібні були друкарки у великих компаніях, але жінки не хотіли йти на роботу.

Спершу держава запровадила курси друкарства, потім — конкурси на швидкість друку з преміями та дипломами, а потім навіть підвищила друкаркам зарплату. Але результату це не дало.

Найцікавіше сталося, коли спеціальна команда почала спілкуватися безпосередньо з жінками й виявила причину їхнього небажання працевлаштовуватись: окрім нової роботи, їм доводилося займатися всіма хатніми справами, зокрема багато прати. Рішення було простим, але ефективним: держава створила програму підтримки, за умовами якої жінки, котрі пішли працювати друкарками, отримували пральну машину. Це заохотило багатьох жінок приєднатися до нової сфери й показало, як важливо враховувати реальні потреби та обмеження людей.

Врахування цільової аудиторії як основний критерій гендерно чутливих політик і практик

Гендерно-правова експертиза — це аналіз чинного законодавства, проєктів і нормативно-правових актів для оцінки їхньої відповідності принципу забезпечення рівних прав можливостей жінок і чоловіків.

Рада ВПО як консультативно-дорадчий орган може радити органам місцевого самоврядування приймати нові акти або вносити зміни до чинних — тобто фактично проводити їхню правову перевірку на відповідність потребам ВПО, або ж це гендерно-правову експертизу за критерієм внутрішнього переміщення.

На законодавчому рівні визначено, що програми підтримки для малозабезпечених громадян поширюються також і на ВПО. Водночас у багатьох місцевих програмах допомоги ВПО не згадано. Через це вони не можуть скористатися додатковою підтримкою з місцевого бюджету, навіть якщо належать до цільових груп, яким таку допомогу призначають.

Серед ВПО є багатодітні сім'ї, одинокі матері чи батьки, люди з інвалідністю або ті, хто виховує дітей з інвалідністю. Всі вони представляють категорії, що мають право на підтримку. Тому завдання Ради з питань ВПО — аргументовано донести до органів місцевого самоврядування, що такі програми мають поширюватися й на переселенців, які належать до відповідних соціальних груп і потребують допомоги.

Рівність — справедливість — орієнтованість

Дати порівну

Дати скільки треба

Задовольнити
максимальну кількість
споживачів

Гендерно чутливий підхід до розробки місцевих цільових програм

У сучасній практиці розробки політик і програм важливо розрізняти підходи до врахування гендерного аспекту, адже від цього залежить, наскільки ефективно й справедливо буде задоволено потреби різних груп населення.

Гендерно орієнтований підхід — стратегія, що забезпечує врахування інтересів і досвіду жінок та чоловіків як невід’ємної складової планування, реалізації, моніторингу й оцінки політики та програм у політичній, економічній, культурній та соціальній сферах, щоб жінки і чоловіки отримали рівні блага.

Гендерно нейтральний підхід — політика неврахування відмінностей у становищі різних груп жінок і чоловіків, у їхніх статусах, потребах і пріоритетах. Такий підхід передбачає, що державна політика й відповідні державні/локальні програми однаковою мірою впливають на всі групи населення. Це рівний розподіл ресурсів, що дає менший ефект, ніж розподіл за потребами.

Гендерно чутливий підхід — урахування специфічних соціальних, культурних, економічних, політичних та інших умов життя й потреб жінок і чоловіків під час планування, реалізації та оцінки програм чи політик.

Основні напрями державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Відповідно до [Державної стратегії політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків](#), на всіх рівнях державного управління а також на рівні громад має бути забезпечено:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій там, де це потрібно (обов'язок держави — надати підтримку людям, які опинилися в складних життєвих умовах);
- запобігання та протидію насильству за ознакою статі, зокрема всім проявам насильства стосовно жінок;
- забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті суспільно важливих рішень;
- забезпечення жінкам і чоловікам рівних можливостей поєднувати професійні та сімейні обов'язки;
- підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;
- виховання і пропаганду серед населення України культури гендерної рівності, просвітницьку роботу (одне з повноважень Ради ВПО — консультації, зокрема і в цій царині);
- захист суспільства від інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Відповідно до [Закону про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків](#), серед відповідальних за реалізацію цієї державної політики є і органи місцевого самоврядування (ОМС).

Завдання ОМС у сфері забезпечення гендерної рівності — створити жінкам і чоловікам умови для реалізації рівних прав та можливостей у всіх сферах життя. Ця мета передбачає запобігання та протидію насильству за ознакою статі, виконання національних і регіональних програм, підтримку поєднання професійних і сімейних обов'язків, забезпечення доступних соціальних послуг і догляду за дітьми. Інші важливі напрями роботи — просвіта, співпраця з громадськими й міжнародними організаціями, участь у вдосконаленні законодавства, розвиток спеціалізованих служб підтримки постраждалих, підготовка фахівців, сприяння науковим дослідженням, а також застосування позитивних дій у політиках і практиках.

Для втілення гендерних підходів у нормативно-правових актах, які приймають ОМС, потрібен спеціальний суб'єкт у структурі місцевого самоврядування — уповноважена людина, координатор чи консультативно-дорадчий орган, який відповідає за впровадження гендерних політик.

Сфери життя, де можуть застосовуватися гендерно орієнтовані підходи:

- громадсько-політична робота (доступ до влади, органів управління для працевлаштування, можливість бути обраною/обраним, якщо це виборна посада, на неї проводяться вибори і в суспільстві є доступ до інститутів місцевої демократії);
- соціально-економічна (рівність заробітної плати, однаковий доступ до різних сфер працевлаштування, можливість кар'єрного зростання, відсутність мобінгу* за ознакою статі);
- освітня/медіа (рівний доступ до освіти й інформації, доступної для різних верств населення, статей і соціальних ролей).

***Мобінг (цькування)** — повторювані тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, зокрема для набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків. Дії чи бездіяльність можуть набувати форми психологічного та/або економічного тиску, зокрема з застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, зокрема такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

Комплексність і ефективність гендерної політики

Гендерна політика на місцях має бути комплексною та ефективною. Для цього потрібна цілеспрямована робота державних інституцій, які забезпечуватимуть і гарантуватимуть чоловікам і жінкам рівні права, свободи й можливості, утверджуватимуть гендерну демократію, формуватимуть гендерну культуру в суспільстві, захищатимуть людей від дискримінації за ознакою статі. Це визначальна умова досягнення гендерної рівності. В Україні затверджено [Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року](#), яка включає:

- ефективне та злагоджене функціонування національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, що дасть змогу створити підґрунтя для врахування потреб різних груп жінок і чоловіків під час ухвалення рішень у всіх сферах та на всіх рівнях;
- ефективну протидію всім формам насильства, зокрема насильству, пов'язаному з конфліктом;
- забезпечення жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей розвитку в сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури і спорту тощо;
- забезпечення рівної задіяності жінок і чоловіків у різних сферах економіки, що допоможе спинити збіднішання населення, пов'язане з агресією Російської Федерації в Україні.

Аспекти гендерного підходу:

- інформація про гендерні питання (гендерно чутлива або розподілена за статевою ознакою статистика, так звані гендерні портрети населення України і областей, соціологічні дослідження);
- гендерний аналіз чи аналіз, заснований на обліку гендерних питань (процес, що дає оцінку різним впливам напрямків політики, програм і законодавства на жінок і чоловіків);
- гендерний паритет (пропорційна кількість чоловіків і жінок) у державному управлінні;
- гендерна освіта державних службовців.

Наразі в Україні запроваджуються інститути створення **гендерного паспорта територіальної громади**. Цей документ має містити:

- демографічні показники населення області чи громади;
- показники економічної активності населення;
- інформацію про гендерні розриви у сфері освіти, охорони, здоров'я, соціального захисту, культури, фізичної культури і спорту, громадської безпеки;
- дані про представництво жінок і чоловіків у органах виконавчої влади й місцевого самоврядування.

Гендерний паспорт дає змогу планувати політики й програми більш цільово та гендерно чутливо.

Гендерний аналіз: збір даних, виявлення прогалин та врахування в місцевих програмах

Гендерний аналіз — вивчення відмінностей між жінками та чоловіками в умовах, потребах, рівнях участі, доступі до ресурсів, управлінні ними та у прийнятті рішень. Ці відмінності зумовлено усталеними гендерними ролями (нормами та очікуваннями, моделями поведінки, діяльністю, характерними рисами, буцімто притаманними чоловікам і жінкам).

Це перший етап, який допомагає проаналізувати ситуацію на певній території. На етапі гендерного аналізу важливо виявити й усунути прояви гендерної нерівності, врахувавши відмінності між жінками й чоловіками та проаналізувавши нерівний розподіл ресурсів, можливостей і владних повноважень. Наприклад, можна зібрати дані про рівень заробітної плати жінок і чоловіків певного населеного пункту, можливості працевлаштування або певні обмеження, кількість представників певної статі у сфері управління, самоврядуванні тощо. Крім того, можна визначити відмінні потреби чоловіків та жінок і розробити чіткі механізми їхнього задоволення у стратегіях.

Завдання гендерного аналізу — виявити та усунути гендерну нерівність через:

- визнання відмінностей між жінками й чоловіками через нерівномірний розподіл ресурсів, можливостей, обмежень і влади;
- визначення різних потреб чоловіків і жінок та розробка чіткого механізму задоволення цих потреб у стратегіях;
- розуміння особливостей впливу стратегій на чоловіків і жінок;
- вивчення думок жінок і чоловіків та використання їх під час розробки стратегій;
- сприяння участі жінок та їхньому залученню до соціальної, політичної та економічної сфер життя.

Алгоритм під час прийняття певних цільових програм:

Крок 1. Зібрати дані й виявити в них прогалини.

Крок 2. Виявити гендерні відмінності та основні причини гендерної нерівності.

Крок 3. Сформувані політики й програми:

- на основі виявлених прогалин і причин нерівності розробити гендерно чутливі цілі, завдання й кінцеві результати для усунення гендерної нерівності;
- сформулювати гендерні індикатори та цільові значення для моніторингу й оцінити стратегії;
- розробити цілі та інтервенції, орієнтовані на врахування гендерної проблематики для усунення серйозних порушень прав жінок.

Під час розробки нових програм або внесення змін до чинних необхідно враховувати як гендерні аспекти, так і труднощі внутрішнього переміщення.

Три складові гендерного підходу:

- визначення потреби;
- встановлення пріоритетів;
- надання гендерно чутливих послуг.

Ради ВПО як консультативно-дорадчі органи можуть відігравати важливу роль в ухваленні рішень, що **допомагають створювати інклюзивне середовище**, яке враховуватиме потреби кожної людини незалежно від статі чи соціального статусу.

Корисні матеріали на тему гендерно інклюзивного відновлення:

[10 блоків гендерно інклюзивного відновлення](#)

[Гендерно чутливе відновлення і розвиток на місцевому рівні: 20 рекомендацій](#)

[Інструкція з інтеграції гендерного підходу при розробці регіональних та місцевих стратегій розвитку в контексті відновлення](#)

РОЗДІЛ 3

Основні етапи розробки та впровадження місцевих цільових програм підтримки ВПО

Правові засади

Конституція України (стаття 143) та [Закон України «Про місцеве самоврядування»](#) (статті 26, 27) дають **право** територіальним **громадам затверджувати місцеві програми** соціально-економічного розвитку. Важливо, що такі програми можуть ініціювати не лише місцеві ради, а й громадські організації чи навіть жителі громад. Такий широкий рівень доступу відкриває цілий спектр можливостей для Рад ВПО та активних переселенців.

Повноваження Рад ВПО

Згідно з [Постановою Кабміну № 812](#) від 4 серпня 2023 року Ради ВПО мають важливі повноваження в царині розробки програм. Вони можуть розробляти проекти місцевих програм підтримки підприємств переселенців й надавати методичну та консультативну допомогу в розробці програм бюджетної сфери, забезпечення ВПО житлом тощо.

Наприклад, одна з Рад ВПО у 2024 році домоглася збільшення фінансування на соціальний захист до 14 млн грн порівняно з 3 млн грн у 2023 році.

Для реалізації спільних проектів Ради ВПО можуть співпрацювати з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, підприємствами, міжнародними гуманітарними організаціями, волонтерами тощо.

У Львові, наприклад, обласна Рада ВПО налагодила співпрацю з місцевим центром зайнятості та бізнес-асоціаціями для створення програми професійної перепідготовки переселенців.

Типи програм підтримки ВПО

Місцева цільова програма (МЦП) — це сукупність взаємопов'язаних завдань і заходів, узгоджених за строками виконання та ресурсним забезпеченням з усіма задіяними виконавцями, спрямованих на розв'язання найактуальніших проблем територіальної громади, реалізація яких здійснюється з використанням коштів місцевого бюджету та інших залучених джерел фінансування.

Територіальні громади можуть приймати різноманітні програми підтримки переселенців. Важливо, щоб ці програми були комплексними та враховували різні аспекти інтеграції залежно від потреб громади та можливостей її бюджету.

Приклади програм

Програми забезпечення житлом

Серед таких програм — надання тимчасового або соціального житла для ВПО. Така ініціатива може передбачати як оренду житла за кошти місцевого бюджету, так і будівництво нових будинків чи облаштування гуртожитків. Місцеві органи влади можуть надавати допомогу для покриття частини витрат на оренду помешкання для переселенців.

[Рішення Білоцерківської міської ради про затвердження Програми інтеграції внутрішньо переміщених осіб на 2024–2026 роки.](#)

[Рішення Коломийської міської ради про затвердження програми «Забезпечення тимчасовим житлом внутрішньо переміщених осіб на 2023 рік».](#)

Програми підтримки працевлаштування

Територіальні громади можуть організувати для переселенців курси професійної перекваліфікації, щоб допомогти їм знайти роботу в нових умовах.

Ці програми можуть фінансуватися як місцевим бюджетом, так і міжнародними організаціями.

[Рішення Білоцерківської міської ради про затвердження Програми інтеграції внутрішньо переміщених осіб на 2024–2026 роки.](#)

[Рішення Кропивницької міської ради про затвердження Комплексної програми сприяння зайнятості населення, поліпшення стану безпеки і умов праці на території Кропивницької міської територіальної громади на 2024–2026 роки.](#)

Програми підтримки малого бізнесу й самозайнятості

Громади можуть запроваджувати програми грантової чи кредитної підтримки для переселенців, які хочуть відкрити власний бізнес, чи організувати тренінги для розвитку підприємницьких навичок.

[Програма розвитку малого та середнього підприємництва на 2025–2026 роки у Тернопільській громаді](#)

Програми соціальної допомоги

Це можуть бути програми надання продуктових наборів, одягу, медичної допомоги чи інших необхідних речей для найбільш вразливих категорій ВПО. Громади можуть надавати переселенцям додаткові соціальні виплати — зокрема для підтримки багатодітних сімей, людей з інвалідністю чи людей похилого віку.

Програми психологічної підтримки

Громади можуть організувати безплатні консультації з психологами, тренінги з подолання стресу та групові заняття для психологічної підтримки.

[Рішення Волочиської міської ради про затвердження цільової програми соціально-психологічної підтримки дітей і молоді в умовах воєнного стану та у післявоєнний період на 2023–2024 роки.](#)

Програми соціальної інтеграції

Такі програми можуть передбачати організацію спільних культурних подій, спортивних заходів чи клубів за інтересами для переселенців і місцевих жителів, що сприятиме соціальній інтеграції та зменшенню напруги в громаді.

[Рішення Рівненської міської ради про затвердження Міської цільової програми інтеграції внутрішньо переміщених осіб на 2025–2026 роки](#)

Програми медичної допомоги

Це можуть бути програми, які забезпечують переселенців безоплатними або пільговими медичними послугами, зокрема дітей, вагітних жінок та людей з хронічними захворюваннями. Громади можуть організувати виїзні медичні бригади для обслуговування внутрішньо переміщених людей, які не мають доступу до медичних закладів.

[Рішення Івано-Франківської міської ради про затвердження програми «Здоров'я мешканців Івано-Франківської міської територіальної громади на 2024–2026 роки».](#)

Програми юридичної підтримки

Такі програми можуть передбачати надання безкоштовних юридичних консультацій для ВПО з питань оформлення документів, прав на соціальні виплати, прав власності та інших правових питань.

Програми захисту прав переселенців

Громади можуть створювати юридичні служби, гарячі лінії для допомоги переселенцям у питаннях захисту їхніх прав та інтересів.

[Рішення Київської міської ради про створення Комунального некомерційного підприємства «Київський міський центр комплексної допомоги внутрішньо переміщеним особам».](#)

Програми підтримки освітньої інтеграції

Такі програми можуть передбачати допомогу дітям переселенців адаптуватися в нових школах, надання необхідних навчальних матеріалів, підтримку дистанційної або онлайн-освіти для дітей, які не можуть відвідувати школи фізично. Громади можуть створювати програми для надання стипендій або грантів для переселенців, які прагнуть отримати вищу або професійну освіту.

[Рішення Кропивницької міської ради про затвердження Міської програми оздоровлення та відпочинку дітей на 2024–2026 роки.](#)

Програми підтримки людей старшого віку та людей з інвалідністю

Спеціальні соціальні програми для старших людей та людей з інвалідністю.

Цей список далеко не вичерпний і лише дає уявлення про загальну спрямованість програм підтримки переселенців.

Підготовка та етапи розробки програми

Перед початком підготовки проєкту МЦП важливо ознайомитися з регламентом територіальної громади та іншими нормативно-правовими актами (наприклад, Статутом, Стратегією розвитку територіальної громади, окремими порядками та положеннями тощо), щоб чітко розуміти процедуру затвердження програм і вимоги до проєктів.

Приклади кращих практик Рад ВПО:

[Good Practices: IDP Councils, April 2024 \[EN/UK\]](#)

[Good Practices: IDP Councils, October 2024 \[EN/UK\]](#)

Регламент громади визначає, хто має право ініціювати проєкти МЦП, як проходить процес обговорення та затвердження.

Закони та постанови, які стосуються підтримки ВПО, а також місцеві рішення та положення поглиблюють вашу обізнаність із темою.

Вивчення успішних практик інших територіальних громад допоможе:

- знайти варіанти ефективних рішень;
- уникнути поширених помилок;
- адаптувати поточні програми до умов вашої громади.

Ключові етапи розробки програми

Перший етап — ініціювання й формулювання проблеми:

1. Оцініть кількість і потреби переселенців у вашій громаді.

Корисні матеріали:

- [Методичні рекомендації щодо проведення оцінювання потреб внутрішньо переміщених осіб на місцевому рівні громади.](#)
 - Запис вебінару [«Особливості та основні етапи проведення оцінки потреб ВПО в громадах»](#)
2. Визначте ключові проблеми, які потребують вирішення: забезпечення житлом, працевлаштування, соціальний захист, доступ до освіти тощо.
 3. Проведіть консультації з переселенцями та місцевими мешканцями, щоб урахувати думки всіх сторін.

Мета цільової програми має відповідати пріоритетним напрямкам розвитку територіальної громади, які визначає Стратегія розвитку цієї громади, а також фінансовим і матеріально-технічним ресурсам та кадровому потенціалу.

Другий етап — розробка концепції програми та її обговорення з зацікавленими сторонами.

Концепція місцевої програми — це план дій для виконавця, який пояснює, навіщо потрібна програма, яку проблему вона вирішує та як це найкраще зробити. Її готує ініціатор програми, і вона має відповідати цілям розвитку громади.

Проблеми важливо визначати через потреби. Наприклад, замість «недостатньо житла» варто сказати «Двом тисячам ВПО старшого віку в Калуській громаді ніде

жити через високу вартість оренди житла». Такі формулювання допоможуть зосередити програму на конкретних рішеннях.

Проект концепції має містити:

- **визначення проблеми** — формулювання проблеми, на розв’язання якої спрямовано програму, аналіз причин її виникнення, окреслення її масштабів;
- **обґрунтування**, чому для розв’язання цієї проблеми треба розробляти й виконувати місцеву цільову програму;
- **визначення мети** програми;
- **перелік прийнятих місцевих цільових програм** у сфері підтримки ВПО зі схожою метою (якщо такі є) та пояснення, чому неможливо розв’язати проблему в рамках інших цільових програм;
- **обґрунтування відповідності мети програми** пріоритетним напрямом місцевого розвитку;
- **аналіз статистичних даних**, які слід врахувати під час прийняття рішення щодо розробки програми;
- **оцінку очікуваних результатів** виконання програми (економічних, соціальних тощо) та визначення її ефективності;
- **оцінку фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів**, необхідних для виконання програми;
- **узгодження альтернативних позицій** зацікавлених осіб, які виникли в ході консультацій щодо розроблення програми.

Важливий елемент кожного етапу розробки програми — **комунікація**. На цьому етапі важливо залучити не лише переселенців, але й представників місцевої влади, бізнесу, громадських організацій.

Спільна робота дозволяє краще враховувати потреби й ресурси громади, а також здобути підтримку під час реалізації програми.

Третій етап — підготовка проєкту програми, який проходить експертизу та погодження.

Під час розробки проєкту необхідно чітко розуміти, які ресурси потрібні для його реалізації.

Експертиза проєкту програми та погодження

Порядок погодження проєктів рішень місцевої ради визначається її внутрішніми документами. Як правило, ці норми наводяться у регламенті. Експертизу результативних показників, реальності та доцільності заходів, включених до проєкту програми, роблять відділи місцевої ради, які уповноважені погоджувати проєкти її рішень. Перелік таких відділів кожна рада визначає індивідуально. Проєкт програми може бути розміщений на офіційному сайті органу місцевого самоврядування для врахування пропозицій громадськості.

Після всіх необхідних погоджень проєкт передається до виконавчого комітету, який його попередньо розглядає та схвалює. Потім проєкт рішення та програму мають розглянути депутати місцевої ради на засіданнях профільних постійних комісій та пленарному засіданні ради.

Підготовку проєкту рішення органу місцевого самоврядування про затвердження програми готує головний розробник. У проєкті рішення обов'язково дають доручення місцевому фінансовому органу забезпечити фінансування місцевої цільової програми. Також у ньому вказують строк виконання програми, головного розпорядника коштів і відповідального виконавця, терміни й періодичність звітування про хід виконання програми. Контроль за виконанням цієї програми покладають на профільну постійну комісію.

Четвертий етап — затвердження програми сесією місцевої ради та включення її до щорічних планів розвитку громади.

Планування реалізації програми

Після затвердження програми важливо розробити чіткий план її реалізації. У ньому слід зазначити конкретні завдання, терміни виконання та відповідальних за виконання.

Програма має бути орієнтована не тільки на негайне розв'язання проблем, але й на створення умов для довгострокового розвитку громади.

Моніторинг та оцінка

Після затвердження й початку реалізації програми важливо передбачити механізми моніторингу:

1. Встановіть ключові показники для оцінки успішності програми.
2. Регулярно звітуйтеся про досягнення та виклики.
3. На основі результатів моніторингу коригуйте роботу для підвищення ефективності програми.

Постійний моніторинг дає змогу вчасно виявляти проблеми та вносити необхідні корективи. Рада ВПО може відігравати ключову роль у цьому процесі, надаючи зворотний зв'язок від громади.

Виклики для Рад ВПО

Під час розробки програм Ради ВПО стикаються з багатьма викликами. Одне з найважливіших їхніх завдань — визначити реальні потреби переселенців і верифікувати їх. Саме на цьому етапі допускається найбільше помилок.

Як ми вже зазначали, важливо реалістично оцінити потребу, визначити ключові характеристики людей, які мають аналогічні потреби, а також можливі способи їх задоволення.

«Переселенці потребують соціального захисту» — приклад розмитої та неверифікованої потреби. Існує безліч видів соціальних послуг, і різні категорії переселенців потребують різних типів захисту, тож перед плануванням програми важливо дослідити всі деталі.

Співпраця з органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством дає змогу створювати інклюзивні та ефективні програми.

Важливо **розуміти, які програми вже існують** і в чому їх сильні та слабкі сторони. Будь-яку роботу ви починаєте, враховуючи вже напрацьований досвід. Тому дослідіть, що вже зроблено і яких результатів досягнуто.

Як можна розв'язати проблеми переселенців?

Внести зміни в чинні неінклюзивні програми. **Один з найпростіших способів** вирішити проблеми ВПО — **адаптація чинних програм** територіальних громад. Вона дає змогу швидко інтегрувати потреби переселенців у дієві структури та механізми підтримки громади.

Інший ефективний підхід — **розробка та ухвалення окремих цільових програм,** орієнтованих виключно на потреби переселенців.

Такі програми можуть передбачати специфічні заходи, спрямовані на пошук житла, працевлаштування, соціальну інтеграцію та психологічну підтримку.

ВАЖЛИВО!

Програми повинні бути спрямовані не лише на короткострокові видатки для підтримки ВПО, але й на **створення умов для довготривалого розвитку** громади. Комплекс заходів має допомогти формувати новий суспільний клімат, де місцеві мешканці співпрацюватимуть із переселенцями, розв'язуючи спільні проблеми. Такий режим роботи сприятиме згуртованості жителів, створюватиме можливості для соціальної інтеграції та формуватиме міцний фундамент для подальшого розвитку громади.

Розробка ефективної програми підтримки переселенців вимагає тісної співпраці між Радами ВПО, місцевою владою та громадою. Програма має базуватися на реальних потребах переселенців та можливостях громади. Важливо не лише розробити програму, але й забезпечити її ефективну реалізацію та постійний моніторинг.

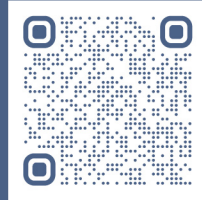
Пам'ятайте, що ваша активна участь як членів Ради ВПО може суттєво вплинути на якість життя переселенців у громаді.

Посібник складений Благодійною організацією «Благодійний фонд “Стабілізуєшен Суппорт Сервісез”» у межах проекту «Підтримка спроможності державних установ та місцевих громад у зміцненні системи соціального захисту в Україні», що втілюється за підтримки Агентства ООН у справах біженців в Україні (УВКБ ООН).

ПОРТАЛ
РАД ВПО
<https://radyvpo.org.ua>

НАВЧАЛЬНИЙ
ВІДЕОКУРС
ДЛЯ РАД ВПО
bit.ly/3UT1SMW

КОНТАКТИ БФ «ССС»:

САЙТ: <https://sss-ua.org>

ЕЛЕКТРОННА ПОШТА: info@radnyk.org

ФЕЙСБУК: [@stabilizationsupportservices](https://www.facebook.com/stabilizationsupportservices)

ІНСТАГРАМ: [@stabilizationsupportservices](https://www.instagram.com/stabilizationsupportservices)

ТЕЛЕГРАМ: [@SSS_Ukraine](https://www.telegram.com/@SSS_Ukraine)

